

نقش فضای مجازی بر روابط ناسالم نوجوانان

محقق: فریبا رحمانیان ، اعظم مومنی

حوزه علمیه فاطمیه (س)

چکیده

هدف از نوشتار حاضر آن است که نقش فضای مجازی بر روابط ناسالم نوجوانان را مورد بررسی قرار دهد. امروزه فضای مجازی و اینترنت تاثیراتی را بر افکار نوجوانان داشته و باعث بروز مشکلاتی در روابط آنان شده است و با توجه به تاثیر زیاد آن در زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی و وارد کردن فرهنگ غربی و ادغام آن با فرهنگ ایرانی و اسلامی نوع نگرش نوجوانان به موضوع ازدواج را تحت تاثیر خود قرار داده. و با توجه به اینکه امروزه با وجود اینترنت و فضای مجازی روابط بین دختران و پسران به راحتی فراهم شده است و این ارتباطات بر سایر جنبه‌های زندگی نوجوانان تاثیر می‌گذارد بر آن شدیم تا به بررسی این موضوع بپردازیم. روش ما در این مقاله روش توصیفی و تحلیلی است.

واژگان کلیدی: فضای مجازی، نوجوانان، اینترنت، روابط ناسالم

^۱ طلبه سطح دو حوزه علمیه فاطمیه (س)

^۲ طلبه سطح دو حوزه علمیه فاطمیه (س)

مقدمه

گسترش فناوری‌های روز در عرصه ی الکترونیک و رایانه در چند دهه ی اخیر موجب پدیدار شدن انواع لوازم و برنامه‌های الکترونیکی و رایانه‌ای مانند: اینترنت، تلفن همراه، ماهواره وبازیهای رایانه‌ای در جهان شده است بدون شک این تحولات و پیشرفت‌ها زندگی بشر را چندین برابر آسانتر کرده است اما نمی‌توان از آسیب‌های ناشی از این فناوریها غافل ماند ارتباطات دراز مدت در شبکه‌های اجتماعی به دلیل ایجاد رضایت روانی در نوجوانان موجب کاهش تعامل آنها با خانواده‌ها خواهد شد.. زیرا برای نوجوانان ارتباط با خانواده نسبت به تعامل با همسالان جذابیت کمتری دارد قطعاً نداشتن رفتار مناسب و قانونمند و از همه مهمتر اخلاقمند در فضای مجازی به ارتباطات میان افراد آسیب خواهد زد.

بیان مسئله

از جمله دغدغه‌های همیشگی بشر در زندگی امنیت بوده است. امروزه با پیشرفت تکنولوژی و گسترش اینترنت و شبکه‌های مجازی توسط کامپیوترهای شخصی، گوشی‌های هوشمند، تبلت‌ها و غیره اهمیت امنیت برای فعالیت در این فضاها مخصوصاً برای کودکان و نوجوانان بیش از پیش احساس می‌شود چرا که کودکان و نوجوانان آسیب پذیرترین قشر کاربران اینترنت بشمار می‌روند اغلب آنها بی تجربه کنجکاو و احساساتی و از همه مهمتر تنها هستند و درست به همین دلیل هدف خوبی برای مجرمان و تبهکاران اینترنتی محسوب می‌شوند. بنابراین خطر فضای مجازی یا اینترنت از جمله خطرهایی می‌باشد که می‌توان کودکان و نوجوانان را در بیرون از خانه و حتی در خانه مورد تهدید قرار دهد و سبب نگرانی‌هایی برای خانواده و نهادهای مربوطه شود. با توجه به این مطالب والدین نقش بسیار مهمی در مورد تعامل فرزندان خود با اینترنت و تاثیر خطرات و آسیب‌های وارد بر آنها توسط فضای مجازی را دارند. مسئله‌ای که در پژوهش حاضر وجود دارد آن است که با توجه به استفاده گسترده کودکان و نوجوانان از فضای مجازی چگونه می‌توان بستری سالم برای استفاده این قشر ایجاد کرد.

طی تحقیقاتی که ما درمورد پیشینه ی پژوهش حاضر یافته‌ایم چندین مقاله نزدیک به موضوع یافته‌ایم که به سه مورد از آنها اشاره می‌شود.

۱- ۱_ باقر ساروخانی، غلام عباس توسلی، عزیزسید عربی‌نژاد (۱۳۸۷) مقاله‌ای با موضوع تاثیر فضای مجازی بر کنش اجتماعی جوانان دانشجوی دختر با تاکید بر اینترنت انجام داده‌اند. که یافته‌های تحقیق ایشان نشان می‌دهد بین حوزه عمومی اینترنت و اشکال کنش اجتماعی از قبیل خدمات اجتماعی فرهنگی، وکالت و سازماندهی، تغییر و دگرگونی، تعلیم و تربیت اجتماعی، آگاهی از ارزش‌های مذهبی، رابطه معنادار و همبستگی ضعیفی وجود دارد از این رو گمان می‌شود که کنش‌های واقعی را در نهادهای واقعی که افراد رفتار خود را درون آن بنا می‌کنند جستجو کرد. و این احتمال وجود دارد که اینترنت در ارتباطات با مبادلات و تعاملات جمعی آفلاین مورد استفاده قرار گیرد ولی الزاماً اینگونه کنش‌های اجتماعی کافی نیست به طوری که افرادی که با گروه‌های جمعی آنلاین ارتباط دارند ممکن است به سازمان‌ها و کلپ‌های محلی بپیوندند ولی تمایلی به پذیرش نقش‌های عملی برای انجام کنشی نداشته باشند از این رو حضور اجتماعی باید در محیط‌های سنتی همچون مساجد و سفره خانه‌ها و نمونه مدرن آن در کتابخانه‌ها، فرهنگ سراها و... اتفاق بیفتد.

۲- علی قنبری برزیان (۱۳۹۶) تاثیر فراغت مجازی و بازی‌های رایانه‌ای بر هویت دینی نوجوانان را مورد بررسی و مطالعه قرار داده است و از مهم‌ترین یافته‌های توصیفی و تحلیلی این تحقیق می‌توان به موارد زیر اشاره نمود: میانگین زمان انجام بازی‌های آنلاین برای دختران ۷۹ دقیقه و پسران ۹۸ دقیقه برآورد گردیده شده است همچنین هرچه مدت زمان عضویت کاربران در فضای مجازی بیشتر باشد احتمال تاثیر پذیری هویت دینی آنها بیشتر است و برعکس هرچه مدت زمان عضویت کاربران در فضای مجازی کمتر باشد احتمال تاثیر پذیری هویت دینی آنها کمتر خواهد بود جنسیت هم به عنوان یک متغیر تاثیرگذار به آزمون گذاشته شده که نتیجه آن این بوده که دختران از پسران بیشتر از فضای مجازی استفاده می‌کنند. شاید یکی از دلایل استفاده زیاد (بیش از ۲۶ ساعت) دختران از فضای مجازی محدود بودن در جامعه و فضای واقعی زندگی باشد. محتوای فضای مجازی هم یکی از عوامل تاثیرگذار بر هویت فرهنگی و دینی نوجوانان مورد مطالعه قرار گرفته که بررسی این متغیر نشان داده که نوجوانان در بازی‌ها و برنامه‌هایی که دارای محتوای فرهنگ دینی است چه زیاد (بیشتر از ۲۶ ساعت) استفاده کرده باشند و چه کم (کمتر از یک ساعت) تفاوتی از لحاظ تاثیر گذاری بر هویت دینی آنها مشاهده نشده و نتیجه این عدم تفاوت آن بوده که برنامه‌ها و بازی‌هایی که دارای محتوای فرهنگ دینی و تقویت کننده هویت دینی در فضای مجازی هستند بسیار ضعیف بوده و جذابیتی برای نوجوانان ندارند.

۳- فائزه بهنامی فرد و میترا حبیبی (۱۳۹۵) پژوهشی با عنوان شناسایی و تحلیل جنسیتی عوامل موثر بر گرایش نوجوانان به استفاده از اینترنت را انجام دادند که نتایج یافته‌های توصیفی پژوهش نشان داده است که ۳۸ درصد از نوجوانان روزانه بیش از ۶ ساعت و ۷۱ درصد از آنها بیش از ۴ ساعت از وقت خود را در فضای مجازی اینترنت سپری می‌کنند البته در گروه سنی ۱۷ تا ۱۹ سال، ۸۷ درصد روزانه بیش از ۴ ساعت ۶۰ درصد بیش از ۶ ساعت از اینترنت استفاده می‌کنند که بخش قابل توجهی از اوقات فراغت و ساعات بیداری آنها را شامل می‌شده است. و عوامل موثر برای استفاده این گروه سنی از اینترنت نیز «تقویت و توسعه ارتباطات اجتماعی» «جلب توجه و هویت یابی»، «کسب توانمندی های روز»، «تجربه آزادی و برابری»، «تجربه ی تنهایی و آرامش» و «دوستدار کاربر بودن این فضا» شناسایی شده است. که برقراری تقویت و توسعه ی ارتباطات اجتماعی را مهم‌ترین اهداف نوجوانان برای استفاده از اینترنت و عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی بیان کرده‌اند.

واقعیت مجازی، به مشابه سازی واقعیت از طریق دستکاری بازخورد حسی با استفاده از فناوری مربوطه است. گرچه دنیای ساخته شده به وسیله واقعیت مجازی با فضای سایبر نتیک همپوشانی پیدا می‌کند اما

مفهوم شناسی:

۱-۱ تعریف فضای مجازی:

فضای مجازی به مجموعه ارتباطات و تعامل‌های انسان از طریق رایانه و فناوری‌های نوین، بدون توجه به جغرافیای فیزیکی است. در حقیقت نوع متفاوتی از واقعیت مجازی و دیجیتالی است که توسط شبکه‌های رایانه‌ای هم پیوند تامین می‌شود که با اندکی مسامحه می‌توان آن را مترادف با شبکه جهانی اینترنت دانست (قنبری برزیان، ۱۳۹۶، ص ۱۰۱)

بدون شک این تحولات و پیشرفت‌ها زندگی بشر را چندین برابر آسانتر کرده است اما نمی‌توان از آسیب‌های ناشی از این فناوریها غافل ماند ارتباطات دراز مدت در شبکه‌های اجتماعی به دلیل ایجاد رضایت روانی در نوجوانان موجب کاهش تعامل آنها با خانواده‌ها خواهد شد.

۱-۲ انزوای اجتماعی:

در واقع شبکه‌های اجتماعی برای رفع انزوا پا به عرصه وجود گذاشت ولی قضیه کاملاً برعکس شد در همین رابطه استیفن مارچ رومان نویسنده آمریکایی می‌نویسد: > ما هرگز تا این اندازه در دسترس نبوده‌ایم اما هرگز تا این اندازه هم در انزوا فرو نرفته بودیم < پیشینیان ما حتی تصور چنین لحظاتی را هم نمی‌کردند روابط اجتماعی تا حد روابطی که در رمان‌ها از آن می‌گویند نزول کرده است و چیزی به نام جامعه باقی نمانده است. ما در جهان تناقض‌های پرشتاب زندگی می‌کنیم و هرچه اتصالمان به جهان مجازی افزایش می‌یابد تنهاتر می‌شویم (خان محمدی، شاملی، ۱۴۰۱، ص ۵۷)

۱-۳ بحران هویت و اختلال شخصیت در نوجوانان:

تضعیف ارزش‌ها، رواج عشق‌های مجازی، روابط جنسی خارج از استاندارد و دوستی‌های بی‌اساس، از ناهنجاری‌های اخلاقی ناشی از فضای مجازی است. استفاده نادرست از شبکه‌های اجتماعی مجازی، تضعیف ارزش‌های اخلاقی و خانوادگی است که بی‌توجهی به روابط و مسئولیت‌های خانوادگی، کم‌توجهی نسبت به وضعیت فرزندان، عادی شدن توهین و مسائل جنسی، شکل‌گیری و تسهیل ارتباطات نامشروع، کاهش وابستگی‌های خانوادگی، بیمارستان شکل‌گیری روابط عاطفی کاذب و رواج خشونت را به دنبال دارد.

در فضای مجازی که تجاوز و رفتارهای غیر انسانی با جنس مؤنث (در صحنه‌های مستهجن به تصویر کشیده می‌شود، عکس‌ها فیلم‌ها، بازی‌های رایانه‌ای، و... ابزارهای قدرتمندی هستند برای آنکه نگرش و

آگاهی‌های نوجوان را درباره رابطه جنسی تغییر دهند مسلماً این شبکه‌ها ارتباط میان دختر و پسر و زن و مرد را نیز آسان کردند و از این رو تحقق اهداف نامشروع و غیر اخلاقی راحت و کم هزینه شده است) فرشته حاج محمدی، سمیرا حاج محمدی، ۱۳۹۶، ص ۲۲۱-۲۲۰).

با امکانات و گزینه‌های فراوانی که رسانه‌های عمومی از جمله اینترنت در اختیار جوانان می‌گذارند، آنان دائماً با محرک‌های جدید و انواع مختلف رفتار آشنا می‌شوند. چنین فضایی هویت نامشخص و پیوسته متحولی را می‌آفریند، یعنی اینترنت یک صحنه اجتماعی است که فرد را در موقعیت‌های متنوع نقش‌ها و سبک‌های زندگی قرار نمی‌دهد و از آن تاثیر می‌پذیرد. (اکبر، ۱۳۹۰، ۱۶۲)

۴-۱ فسرده‌گی :

طبق تحقیقات به عمل آمده نوجوانانی که استفاده مسئله ساز از فضای اینترنت داشته‌اند ، در کل افسرده‌تر از کاربران عادی بودند آنها از سطح غمگینی بالاتر ناراحتی‌های جسمانی بیشتر خود انگاره منفی و بدبینی بالاتر احساس گناه خویشتن بیشتر بی‌حالی و احساس انزوای بالاتری در مقایسه با کاربران عادی بوده‌اند (مسعودنیا، ۱۳۹۱، ص ۲۰)

۵-۱ تعارض ارزش‌ها :

تغییرات تکنولوژیکی و هنجاری اجتماع را تحت تاثیر خود قرار می‌دهد . یکی از چالش‌های فرارو فرهنگ برخورد با این پدیده است چون اساس ورود به فضای مجازی همراه با ارزش‌های غربی چالش‌های غربی چالش‌های جدیدی را در کشورهای دیگر به وجود آورده است . اینترنت شبکه‌های اجتماعی مجازی همچون فیسبوک به دنبال ایجاد جوامع مجازی هستند . این جوامع مجازی بر اساس ساختار و تعاریف خود بالطبع دارای ارزش‌های مختلف فرهنگی سیاسی و اجتماعی هستند . به طوری که این جوامع مجازی توانسته‌اند مفاهیمی چون هویت خانواده ارتباط دوست و حتی مسائلی جزئی مانند نحوه احوالپرسی کردن را باز تعریف کنند اگرچه کاربران خود در شکل دهی این جوامع نقش چشمگیری ایفا می‌کنند اما قوانین این جوامع مجازی و گفتمان حاکم بر آنان در تاثیرگذاری و شکل دهی هویت اعضای خود نقش مهمی ایفا می‌کنند (معین علمداری ۱۳۸۴ ۱۱۶)

نتیجه گیری:

فضای مجازی دارای کاربردهای مناسب و موثری در زندگی روزمره است و اهمیت و کارکردهای آن بر هیچکس پوشیده نیست اما مانند هر محصول فناوری دیگری معایب و پیامدهای منفی را نیز داراست و نگرانی‌های عمده‌ای را به خصوص برای خانواده‌ها در رابطه با فرزندان خود ایجاد کرده است می‌توان گفت امروزه ارتباط در فضای مجازی در جامعه‌ی ما به خصوص بین دانش آموزان و نوجوانان بسیار شایع شده است و شبکه‌های مجازی تمام زندگی این نوجوانان را تحت تاثیر خود قرار داده است دیدگاه‌ها و شخصیت نوجوانان ما مطابق با خواسته‌های بیگانگان تغییر داده شده به طوری که روابط ناسالم به راحتی برای آنان در این فضاها فراهم شده در این میان نیاز است خانواده‌ها اطلاعات خود را در این زمینه بالا ببرند و لازم میدانم توصیه‌هایی را در مورد استفاده از اینترنت به فرزندان خود داشته باشید از جمله اینکه زمان استفاده از اینترنت فرزندان خود را محدود کنند به نوجوانان بیاموزند که هرچیزی که در اینترنت می‌بینند یا میخوانند حتماً ولزوما درست و واقعی نیست با اطلاعات و تکنولوژی‌های جدید آشنا باشند چرا که دور ماندن والدین از پیشرفت‌های جدید باعث ایجاد شکاف نسلی بین آنها با فرزندانشان خواهد شد به فرزندان خود بیاموزند که ارتباط برقرار کردن در اتاق گفت‌وگو درست مانند صحبت کردن با یک غریبه است و باید همان احتیاط‌هایی که در این زمینه به کار می‌رود در فضای مجازی هم رعایت شود هرگز با کسی که در اتاق گفت‌وگو آشنا شده‌اند ملاقات واقعی ترتیب ندهند به این ترتیب بنای خانواده‌ها مستحکم‌تر از قبل نگه داشته خواهد شد و از نفوذ شیادان به حریم خصوص نوجوانان و خانواده جلوگیری خواهد شد.

منابع:

- ۱- اخگری، محمد، آرام فروش هویت انسانی در رسانه‌های مجازی، مجله اطلاعات حکمت معرفت، ۱۳۸۸ ه ش، شماره ۴۰
- ۲- اکبری، ابوالقاسم، اکبری منیه آسیب‌های اجتماعی، انتشارات رشد و توسعه، ۱۳۹۰ ه ش
- ۳- بهنامی فرد، فائزه، حبیبی، میترا، شناسایی و تحلیل جنسیتی عوامل موثر بر گرایش نوجوانان به استفاده از اینترنت، فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی- فرهنگی، شماره ۱۳۹۵ ه ش، شماره ۳
- ۴- جان پرور، محسن، بررسی تحول مفهوم مرز در دوران معاصر، یان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه تربیت مدرس،
- ۵- حاج محمدی، فرشته، حاج محمدی، سمیرا، تأثیرات اخلاقی استفاده از فضای مجازی بر پیوند زناشویی و روابط فرزندان در خانواده، نشریه مطالعه اخلاق کاربردی ۱۳۹۶ هجری شمسی شماره ۲۸
- ۶- خان محمدی، یم شامل علی اکبر اخلاق در شبکه‌های اجتماعی قم پژوهشکده باغ العلوم علیه السلام چاپ چهارم ۱۴۰۱ هجری شمسی
- ۷- درستانی مریم، ایده‌های جدید فضای مجازی در ایران از دیدگاه کارشناسان ارتباطات مجله مطالعات، انه‌ای صفحه ۱ تا ۱۳
- ۸- زلیخانی کمیل فضای مجازی و تأثیرات آن بر خانواده جوانان و نوجوانان پنجمین کنفرانس ملی توسعه پایدار صفحه ۱ تا ۸
- ۹- زند و آیان، احمد و دیگران، آسیب‌های فضایی مجازی بین دانش آموزان دختر، نشریه مطالعات فرهنگ ارتباطات، ۱۳۹۲ هجری شمسی، شماره ۲۳.

۱۰- سارو خانی، باقر، توسلی، غلامعباس، عربی نژاد، عزیزه سید، "تاثیر فضای مجازی بر کنش اجتماعی جوانان دانشجوی دختر با تاکید بر اینترنت"، پژوهش پایه علوم اجتماعی، سال دوم، شماره اول، صفحه ۱۳۱ تا ۱۵۲.

۱۱- سالاری، حسن، سوزنچی، حسین، فرهنگ نامه نوجوانان، تهران: انتشارات پیام عدالت، ج ۱.

۱۲- عاملی، سعید رضا، دو فضایی شدن آسیب‌ها و ناهنجاری‌ها فضای مجازی، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، ۱۳۹۱ هجری شمسی، شماره .

۱۳- قنبری برزیان، علی، تاثیر فراغت مجازی و بازی‌های رایانه‌ای بر هویت دینی نوجوانان، نشریه مطالعات فرهنگ- ارتباطات، ۱۳۹۶ هجری شمسی شماره ۳۹.

۱۴- مسعود نیا، ابراهیم، استفاده مسئله ساز از فضای سایبر و خطر بروز اختلال افسردگی در نوجوانان، مجله اپیدمیولوژی ایران، شماره ۴.

۱۵- شیرزاده، حمیرا، تحول در نظریه های روابط بین المللی تهران: انتشارات سمت.

۱۶- معینی علمداری، جهانگیر، تاثیر هویت اینترنتی، فصلنامه ملی، ۱۳۸۴ هجری شمسی، شماره ۴.

<http://hirbodclinic.com>

<http://th.ai/112.596>